

A Zsolnay-gyár
3. számú terrakotta-
könyvének két lapja
a budapesti Földtani
Intézet tetőkerámiáinak
rajzaival / Two pages
from the terracotta
book No. 3 of the
Zsolnay Porcelain
Manufacture with
drawings of ceramics
for the roof of the
Hungarian Geological
Institute, Budapest

A nagy találkozás – Lechner Ödön és a Zsolnay-gyár

■ Ebben az esztendőben emlékezünk Lechner Ödön (1845–1914) halálának a századik évfordulójára. Az emlékévknek mintegy nyitánya volt Kőbányán a Szent László-templom mellett elhelyezett egész alakos Lechner-szobor felavatása. Ezen túlmenően az év folyamán kiállításokkal, konferenciákkal tisztelegnek emléke előtt, amelyek lehetőséget teremtenek az érdeklődők számára Lechner egyedülálló művészetének alaposabb megismerésére.

Az építész teljes életművét átfogó kiállítás novemberből lesz látható az Iparművészeti Múzeumban. November végén nyílik a zuglói Lipták-villában *A nagy találkozás – Lechner Ödön és a Zsolnay-gyár* című tematikus tárlat, amely az ő emléke előtt kíván tisztelegni. A tárlat címében „A nagy találkozás” arra utal, hogy a nagy alkotó életműve szorosan kapcsolódik a pécsi Zsolnay-gyárhoz, amely az épületein előszeretettel alkalmazott kerámiát gyártotta.

→
Az Iparművészeti
Múzeum mázas
kerámiával díszített fő-
bejárati előcsarnokának
mennyezete (részlet),
Budapest. Terv: Lechner
Ödön, Pártos Gyula;
kivitelezés: Zsolnay-
gyár, Pécs / Ceiling of
the glazed ceramics
ornamented entrance
hall of the Museum of
Applied Arts, Budapest
(detail). Designed by
Ödön Lechner, Gyula
Pártos; manufacturer:
Zsolnay Porcelain
Manufacture, Pécs
[1893–1896]

Az Iparművészeti
Múzeum mázas
kerámiával díszített
homlokzata (részlet),
Budapest. Terv: Lechner
Ödön, Pártos Gyula;
kivitelezés: Zsolnay-
gyár, Pécs / Glazed
ceramics ornamented
façade of the Museum
of Applied Arts,
Budapest (detail).
Designed by Ödön
Lechner, Gyula Pártos;
manufacturer: Zsolnay
Porcelain Manufacture,
Pécs
[1893–1896]

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Az építész *A Ház* folyóiratban 1911-ben megjelent *Önéletrajzi vázlat* című írásában részletesen ismertet- te, hogy családjának története miként kapcsolódott a kerámiagyártáshoz. Utalt arra, hogy édesapja egy tég- lagyárat örökölt, amelynek igazgatását is maga vége- zte. Ez adott lehetőséget Lechner Ödönnek arra, hogy már kora ifjúságában megtanuljon bánni az agyaggal, és megszeresse a kerámia különböző technikáit.

Mendöl Zsuzsanna művészettörténész az első, 1985- ben rendezett Lechner-kiállítás katalógusában az alábbi megállapításokat tette: „*Lechner számára a ke- rámia a hazai adottságoknak és építészeti lehetőségeknek megfelelő nemzeti építőanyag, amely formálhatósága, szín- beli lehetőségei alapján a kialakuló szecesszió szabad, egyéni alakítás-igényének is megfelelt.*”¹

Az alábbiakban a nagy életműből arra az öt épület- re koncentrálunk, amelyek jelenleg az UNESCO vi- lágörökségi címének várományosai.

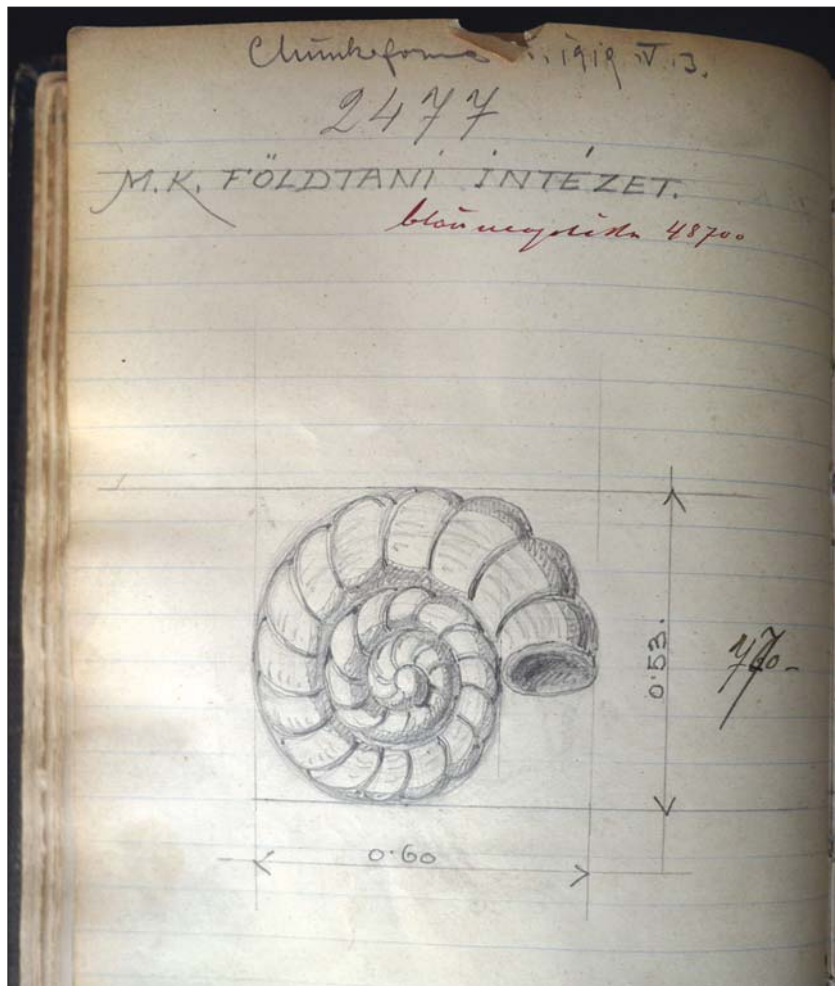
A KECSKEMÉTI VÁROSHÁZA

Az Alföld nagy történelmi hagyományokra visszate- kintő városa Kecskemét, ahol a világörökségre jelölt Lechner-épületek közül az egyedüli vidéki alkotás található.

A szabadon álló Városháza Kecskemét főterét mint- egy lezáró, többcélú középület. Tervezésére 1890 jú- liusában írtak ki pályázatot, amelynek nyertese Lech- ner Ödön lett partnerével, Pártos Gyulával (1845– 1916). Lechner már Pártossal jegyzett korai műveiben is alkalmazta a pécsi gyár burkolóanyagait. A Városháza alapkö-letételi ünnepségét 1893-ban tartották; az épület 1895-re készült el. Lechner tetőcserépként a Zsolnay-gyár pikkelyszerű polikróm kerámiadíszet alkalmazta. Az épületen kiemelt szerepet kaptak a va- kolatba helyezett kerámiadíszek, amelyeket ettől fog- va Lechner Ödön rendszeresen használt alkotásain.

A KŐBÁNYAI SZENT LÁSZLÓ-PLÉBÁNIAI TEMPLOM

Lechner Ödön figyelemre méltó fővárosi műve, a kőbányai Szent László-plébániatemplom az 1890-es években épült. A templom Lechner által készített el- ső tervváltozata új felfogást jelentett a maga korának szakrális építészetében, mind a bizáncias stílus válas- tásával, mind az építőanyagok megválasztásával.²

A Zsolnay-gyár 3. számú terrakotta-könyvének lapja a budapesti Földtani Intézet homlokzati kerámiájának rajzával / Page from the terracotta book No. 3 of the Zsolnay Porcelain Manufacture with drawings of ceramics for the façade of the Hungarian Geological Institute, Budapest

A terv szerint az építész egy hatalmas központi ku- pola köré csoportosított négy félkupolát, valamint további négy, ezeknél alacsonyabb negyedkupolát.

A megrendelő székesfőváros azonban teljes egészé- ben átdolgoztatta ezeket a terveket, ezért a kőbányai templom végül is neogótikus stílusban épült meg.

Fotó: Millits Máté

A Zsolnay-gyár 3. számú terrakotta-könyvének lapja a budapesti Földtani Intézet homlokzati kerámiájának rajzával / Page from the terracotta book No. 3 of the Zsolnay Porcelain Manufacture with drawings of ceramics for the façade of the Hungarian Geological Institute, Budapest

Bizonyos részletformáiban mégis érvényesülhettek a lechneri ornamentika sajátos, a népművészettől ihletett vonásai.

Lechner eredeti terveitől fogva Zsolnay épületkerámiákat kívánt alkalmazni, és ehhez a megvalósult terv kivitelezésénél is ragaszkodott. A templombelső kialakítását ugyan nem rá, hanem Tandor Ottóra bízták, a Zsolnay kerámiát itt is gazdagon alkalmazták.

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÉPÜLETE

A Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1890-ben pályázatot hirdetett az Iparművészeti és Néprajzi Múzeum és Iskola terveinek elkészítésére. A tizenkét pályamű közül az első díjat Lechner Ödön és Pártos Gyula „Keletre magyar” című pályamunkája nyerte el.

Az Iparművészeti Múzeum építése csak 1893-ban kezdődött meg. Bár az építkezést az állam kiemelten kezelte, így is komoly erőfeszítést igényelt a szükséges pénzeszközök biztosítása. A megrendelő minisztérium vezetősége 1895-ben hozzájárult, hogy a homlokzat a vakolatnál költségesebb, Zsolnay-féle pirogránit borítást kapjon. A miniszter leiratában utalt arra, hogy a költségesebb anyag sokkal időtállóbb is.

A múzeum Üllői úti főhomlokzata különösen díszes kialakítású. A főhomlokzat közepén elhelyezett, nyolcszög alaprajzú középrizalit magába foglalja a nyitott főbejárati előcsarnokot, felette a dísztermet, e fölött pedig a kupolatermet. A középrizalitet keleties, cikkelyes kupola fedi, amelynek a csúcsán sárga színű Zsolnay kerámiából mintázott lanternát helyeztek el. A nyitott előcsarnok technológiai újdonsága volt, hogy a Zsolnay-gyár épületkerámiáin itt jelent meg az eozimáz.

Az Iparművészeti Múzeum épületének ünnepélyes átadására 1896. október 25-én került sor.

A FÖLDTANI INTÉZET ÉPÜLETE

1896-ban írtak ki pályázatot a budapesti Stefánia úton építendő Magyar Állami Földtani Intézet (ma Magyar Földtani és Geofizikai Intézet) tervezésére. A megbízást a „Versenyezve haladunk” jeligével benyújtott pályatervével (immár Pártos Gyula nélkül) Lechner Ödön nyerte el. Az épület 1899-re készült el.

A homlokzaton vakolatba ágyazott kerámiadíszek láthatók, míg a tetőt teljes egészében Zsolnay gyártmányú anyagok fedik. A tetőzeten elhelyezett kerámiák az építész és a gyár kreatív együttműködését dicsérik.

A tetőelemeken sötét és világoskék színű, pikkelyszerű elemek váltakozását figyelhetjük meg. Ugyanakkor egyszínű sötétkék kerámiaelemeket találunk a hátsó lépcsőház tetőborításánál.

A középső tetővégződésnél három kerámia atlaszfigurát helyeztek el, amelyek hatalmas kék földgömbök súlya alatt görnyedeznek.

A POSTATAKARÉKPÉNZTÁR ÉPÜLETE

A Postatakarékpénztár intézményét Magyarországon 1885-ben hozták létre kiskeresetű emberek megtakarított pénzének összegyűjtésére. Mivel a bankhálózat forgalma pár év alatt jelentősen megnőtt, 1899-ben pályázatot hirdettek a budapesti székház, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár felépítésére (ma a Magyar Államkincstár működik az épületben).³

A pályázat nyertese a Lechner Ödön és Baumgarten Sándor által készített pályamű lett. Az épület 1901-re készült el.

Lechner Ödön a banképületet az építési telek adottságainak figyelembevételével tervezte meg. A szűk lipótvárosi utca nem biztosított kellő rálátást az épületre, ezért az építész a főhomlokzatot alig tagolta, majdnem sík felületként tervezte meg.

Az épület mozgalmasságát jelentősen fokozza a teljes egészében Zsolnay kerámiával fedett tetőzet.

A nagy formai gazdagságot felmutató kerámiadíszek szimbolikája többféle értelmezésre ad lehetőséget. A tető közepén ívesen felmagasodó, sátorszerű tornya például utalhat Attila hun fejedelem sátrára, vagy a honfoglaló magyar vezérek sátrára is.

A tetőt két, sárga mázas pirogránit bikafej díszíti. Ezek mintegy adaptációi azoknak a bikafejeknek, amelyek a nagyszentmiklósi kincshez tartozó, aranyból készült ivócsanakokat díszítik. A tető élgerincén egymás felé forduló sárga színű madárfejekből formált kerámiadíszeket vagy virágdíszeket találunk. A kerámiából készült padlásszellőző nyílásokat szárnyukat kinyitó kakasok ékesítik, amelyek az élgerincen elhelyezett kisebb madarakat védik, ahogy a bank is őrzi a betétesek pénzét.⁴

Reméljük, hogy a Lechner-emlékév hozzájárul majd ahhoz, hogy az itt bemutatott öt épület mihamarabb elnyerje a világörökség megtisztelő címét.

MILLISITS MÁTÉ

művészettörténész, művelődéstörténész

Jegyzetek

1. Mendöl Zsuzsanna: Lechner Ödön és a Zsolnay gyár kapcsolata. In: *Lechner Ödön. 1845–1914*. Szerk. Pusztai László és Hadik András. Budapest, 1985. 64.
2. Nemes Márta: A kőbányai templom története. *Ars Hungarica*, 1980/1. 135–148.
3. Gerle János: Postatakarék és a Postsparkasse – avagy nemzeti építészet és Zweckstil. In: *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Szerk. Vadas Ferenc. Budapest, 2004. 489.
4. Moravánszky Ákos: *Versengő látomások*. Budapest, 1998. 24.

Az Iparművészeti Múzeum homlokzati mázaskerámia díszé, Budapest. Terv: Lechner Ödön, Pártos Gyula; kivitelezés: Zsolnay-gyár, Pécs / Glazed ceramics ornament on the façade of the Museum of Applied Arts, Budapest. Designed by Ödön Lechner, Gyula Pártos; manufacturer: Zsolnay Porcelain Manufacture, Pécs

[1893–1896]

Lechner Rákosi Téglagyárban készült tégl / Brick from the Lechner-Rákosi Brick Factory
19. század második fele (Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény, Budapest) / 2nd half of 19th century (Kőbánya Local History Collection, Budapest)

